

Forholdet mellem Udgiften til Kosten og Total-
udgiften hos Familier paa forskelligt Velstandstrin.

Af

Th. Sørensen.

Den første større Samling af Husholdningsregnskaber fremkom midt i Halvtredserne. Den hidrørte fra belgiske Arbejdere, var paa Foranledning af den belgiske »Centralkommission for Statistik« tilvejebragt ved Regeringens Hjælp, og blev offentliggjort i et Skrift af Duceptiaux. Af dette Materiale uddrog Statistikeren Dr. Engel i en, 1857 offentliggjort, Undersøgelse den Slutning, at Procenten, som Udgiften til en Families Kost udgør af Totaludgiften, tiltager, naar Velstanden (Totaludgiften) aftager. Ved nemlig at inddele de 200 belgiske Arbejdere, fra hvilke der forelaa detaillerede Budgetter, i tre Grupper efter deres forskellige økonomiske Stilling, fandt han, at for hver af Grupperne udgjorde den gennemsnitlige Udgift til Kosten følgende Procent af den gennemsnitlige Totaludgift:

	Totaludgift (Gennemsnit).	Udgift til Kosten i Procent af Totaludgiften.
Gruppe I.	648 Fres. (466 Kr.)	70. ₈₉ pCt.
— II.	845 — (608 -)	67. ₃₇ -
— III.	1214 — (874 -)	62. ₄₂ -

Slutningen, som Engel fik bekræftet ved at undersøge Budgetter fra Middelklassen og den velstaaende Klasse, førte han imidlertid videre. Han mente at have faaet Oje paa en Lov, der lod sig formulere med mathematisk Nøjagtighed. »Udgiften til Kosten, udtrykt i Procent af Totaludgiften, tiltager i geometrisk Progression med Velstandens Aftagen.« Progressionen har han givet Udtryk i en Tavle, der skulde vise Forholdet ved Indtægter fra 3000 Fres. indtil 200 Fres. Den ser saaledes ud — Kolonne a. angiver Indtægten, Kolonne b. Kostudgiften i pCt. af Indtægten:

a.	b.	a.	b.	a.	b.	a.	b.
200	72. ₀₆	900	64. ₈₁	1600	60. ₇₅	2300	57. ₈₄
300	71. ₄₈	1000	64. ₀₀	1700	59. ₇₉	2400	57. ₅₃
400	70. ₁₁	1100	63. ₂₅	1800	59. ₃₇	2500	57. ₁₅
500	68. ₈₅	1200	62. ₅₅	1900	58. ₉₉	2600	57. ₃₀
600	67. ₇₀	1300	61. ₉₀	2000	58. ₀₅	2700	57. ₁₇
700	66. ₅₅	1400	61. ₃₀	2100	58. ₃₅	2800	57. ₀₅
800	65. ₅₀	1500	60. ₇₅	2200	58. ₀₅	2900	56. ₉₇
						3000	56. ₉₀

Denne saakaldte »Engelske Næringslov« har idetmindste i Tyskland vakt endel Opmærksomhed i sin Tid, hvad der ikke er saa forunderligt. Der var jo ikke alene knyttet theoretisk Interesse til den. Dersom det virkelig lod sig godtgøre, ikke alene at Kostudgiften

stod i et regelbundet Forhold til Totaludgiften, men at det ydermere var muligt at præcisere dette Forhold nøjagtigt i Tal — endog med flere Decimaler, kunde denne Kundskab maaske benyttes til at give en Egn's Arbejderbefolkning gode Raad i Retning af dens Husførelse. Man turde da, efterat have undersøgt vedkommende Arbejders Husholdningsregnskaber, blive istand til at afgøre, om deres Husførelse var rationel eller ikke.

Der er da heller ikke saa faa, som have gjort Loven til Genstand for en nærmere Prøvelse, navnlig efter at Halvfjerdserne havde bragt Arbejderbudgetter i større Udvalg. Saaledes har Laspeyres med den for Øje sammenholdt 39 franske Arbejderbudgetter, ordnede i 4 Grupper efter Familiens Velstandstrin. Resultatet, der blev offentliggjort i 1875, var følgende:

	Totaludgift (Gennemsnit).	Udgift til Kosten i pCt. af Totaludgiften.
Gruppe I. (9 Familier)	616 Frcs. (443 Kr.)	63.28 pCt.
— II. (10 do.)	1067 — (768 -)	58.77 -
— III. (10 do.)	1549 — (1115 -)	56.21 -
— IV. (10 do.)	2357 — (1697 -)	51.34 -

Bortset fra, at de for belgiske og franske Arbejdere fundne Resultater ikke lade sig indordne i nogen fælles Række, viser det sig da ogsaa her tydelig nok, at Kostudgiften, udtrykt procentvis, tiltager sammen med den aftagende Totaludgift. Dette fandt derimod ikke v. d. Goltz, der samme Aar offentliggjorde en Sammenstilling af 243 Budgetter fra tyske Landarbejdere, bosatte i forskellige Egne af Landet. Han havde delt dem i tre Grupper:

	Totaludgift (Gennemsnit).	Udgift til Kosten i pCt. af Totaludgiften.
Gruppe I.	198 Rthlr. (528 Kr.)	65.2 pCt.
— II.	236 — (630 -)	65.1 -
— III.	298 — (794 -)	67.4 -

Her er der, som man ser, ingen Regelmæssighed i Procenttallenes Bevægelse. Heller ikke Frief fandt (1876) nogen saadan ved sin Sammenstilling af 235 Budgetter fra schlesiske Fabrikarbejdere:

	Totaludgift (Gennemsnit).	Udgift til Kosten i pCt. af Totaludgiften.
Gruppe I. (36 Familier)	454 Mk. (400 Kr.)	60.0 pCt.
— II. (46 do.)	594 - (523 -)	61.5 -
— III. (43 do.)	719 - (633 -)	61.56 -
— IV. (42 do.)	838 - (737 -)	61.68 -
— V. (38 do.)	998 - (878 -)	60.57 -
— VI. (30 do.)	1346 - (1184 -)	60.1 -

Denne Uoverensstemmelse mellem de nævnte Undersøgers Fund gjorde det tvivlsomt, om der overhovedet eksisterede noget regelbundet Forhold mellem Kostudgift og Totaludgift. I alt Fald synes Sagen for længere Tid at være bleven stillet i Bero. For nylig har imidlertid Hampke, fra hvis Skrift*) de ovenfor anførte statistiske Detailler ere hentede, paavist, at man ved at prøve forskellige Budgetsamlinger, der tildels ere fremkomne senere, kommer til det samme Resultat som Engel og Laspeyres i Henseende til den af dem fundne Regelmæssighed. Jeg skal give en samlet Oversigt over de af Hampke anstillede Kontrollforsøg:

*) „Das Ausgabebudget der Privatwirthschaften“. Jena 1888.

	Totaludgift (Gennemsnit).	Udgift til Kosten i pCt. af Totaludgiften.
Budget fra Domæne-, Chaussé- og Bjerg- arbejdere, samlede af v. Hoff (1873).		
Gruppe I. (4 Familier).	279 Thlr. (744 Kr.)	64.5 pCt.
— II. (4 do.)	299 — (798 -)	61.1 -
— III. (3 do.)	344 — (890 -)	58.9 -
Budget fra Haandv. og Arb. i Königs- berg, samlede af Samter (1875).		
Gruppe I. (4 Familier).	246 Thlr. (656 Kr.)	57.5 pCt.
— II. (4 do.)	315 — (840 -)	56.7 -
— III. (3 do.)	466 — (1242 -)	52.1 -
Budget fra Dagl. og Maskinarb. i Elsass, samlede af Dehn (1879).		
Gruppe I. (4 Familier).	1231 Fres. (886 Kr.)	63.0 pCt.
— II. (4 do.)	1574 — (1133 -)	61.7 -
— III. (4 do.)	1968 — (1417 -)	57.8 -
Budget fra sachsiske Haandvævere (1885).		
Gruppe I. (16 Familier).	453 Mk. (398 Kr.)	72.9 pCt.
— II. (14 do.)	572 — (503 -)	68.8 -
— III. (10 do.)	843 — (742 -)	63.2 -

Den sidst nævnte Forf. mener, at v. d. Goltz's afvigende Resultat kunde skyldes den Omstændighed, at Budgetterne ere indhentede fra de forskelligste Egne af Tyskland med forskellige Prisforhold. Man kan altsaa ikke stole paa, at en mindre Totaludgift, funden det ene Sted, indicerer mindre Velstand end en større Totaludgift, funden et andet Sted. Maaske endog det om-

vendte kunde af og til være Tilfælde. Herved bliver den Række, der angiver Velstandsskalaen, hos ham upaalidelig, og følgelig kan heller ikke Procentrækken ventes at vise nogen Regelmæssighed. Betragtningen har utvivlsomt sin Betydning, hvad der dog ikke udelukker, at andre Aarsager kunne have været medvirkende, som vi strax skulle se.

Hvad angaar Frief's ligeledes afvigende Resultat, slutter Hampke sig til denne Forf.s Forklaring, der gaar ud paa følgende. De slettest stillede Arbejdere skulde være nødte til at udgive forholdsvis meget til Bolig og Brændsel, hvorved Udgiften til Kosten trykkes ned. Først efterat Totaludgiften har naaet en Højde, ved hvilken Udgiften til Bolig og Brændsel træder mere tilbage, begynder Udgiften til Kosten at stille sig normalt, d. v. s., at den nu aftager sammen med Totaludgiftens Tiltagen.

Forklaringen slaar imidlertid ikke til, at dømme efter andre af de refererede Undersøgelser, hvor der viser sig Regelmæssighed, uagtet man helt igennem har at gøre med Totaludgifter (Gennemsnit), der ere ligesaa langt nede som Frief's 4 laveste Gennemsnit. Mere Anledning turde der være til at gøre opmærksom paa, at Frief's Budgetter tilsyneladende gennemgaaende, ligesom v. d. Goltz's Budgetter delvis, ere tilvejebragte uden Medvirkning af vedkommende Arbejdere selv. Hvor lidt nøjagtige saadanne af andre Samfundsmedlemmer, navnlig Arbejdsgivere, paa egen Haand sammenstillede Budgetter ere, har for vort Lands Vedkommende de af Indenrigsministeriet i 1872 indsamlede Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar vist tydelig nok. De kunne maaske være belærende i mange andre Retninger,

men egne sig næppe til Undersøgelser af den foreliggende Art. Saavidt jeg har kunnet se, hvile derimod de øvrige af de ovenfor omtalte Budgetsamlinger paa Meddelelser fra Arbejderne selv.

Inden vi forlade Hampke, kan det anføres, at denne anser det for bevist, at Udgiften til Kosten relativt til Totaludgiften tiltager med den aftagende Velstand. Heri giver han altsaa Engel Ret, medens han paa den anden Side anser det for modbevist, at Kostudgiftens relative Tiltagen skulde følge en Lov, der lod sig udtrykke med matematisk Nøjagtighed.

Vi skulle nu gøre den »Engelske Næringslov« til Genstand for nogle Betragtninger, idet vi samtidig forsøge at give et Bidrag til dens Belysning ved Hjælp af de saavel fra Købstadarbejdere som fra Markarbejdere foreliggende danske Husholdningsregnskaber*). Det maa udtrykkelig bemærkes, at hine Budgetter alle ere tilvejebragte under Medvirkning af vedkommende Arbejdere.

Det ligger nær at gaa ud fra, at af to Familier med det samme Personantal vil i Almindelighed den, hvis Totaludgift er stor, relativt ikke give saa meget ud til Kosten som den, hvis Totaludgift er ringe. Man tænke sig Totaludgiften resp. at være 10000 Kr. og 1000 Kr., og vil da ikke let være i Tvivl om, at det som

*) Th. Sørensen: »Bidrag til Belysning af Købstadarbejderes Vilkaar«, København 1880, samt »Markarbejderes Vilkaar i jydsk Hedeamter«, København 1881.

Regel maa forholde sig saa. Den naturlige Aarsag hertil er. at Kostudgiften hører til de mindre elastiske Udgifter. Et Menneske formaar ikke mere end at spise sig mæt, og kan paa den anden Side ikke undvære det til Ernæringen nødvendige Kvantum af Næringsstoffer. Men blandt andet som Følge af Forskellen i Fødemidlernes Kvalitet og Pris, gælder det anførte, som sagt, ogsaa kun i Almindelighed. Medens Kostudgiftens Grænse nedad vel ikke kan komme under et vist Punkt, dersom Arbejdskraften eller endog Livet skal vedligeholdes, kan Grænsen opad forskydes i uberegnelig Grad. Drives der usædvanlig Luxus med Fødemidler, eller er stor Gæstfrihed raadende, kan der jo fremkomme Undtagelser. Det tør følgelig ikke ventes, at Fænomenet skal give sig tilkende — idetmindste ikke altid —, naar man kun har at gøre med nogle faa Budgetter, idet da Tilfældighedernes forstyrrende Indvirkning faar stort Raaderum.

Forsaavidt man altsaa har for Øje Totaludgifter, der differere betydelig, kunde Engels Sætning, at Kostudgiftens relative Størrelse tiltager med den aftagende Velstand, næsten synes at være given paa Forhaand. Men under alle Omstændigheder kan det ikke undlade at vække Opmærksomhed, naar man hører, at den skulde bekræfte sig ogsaa ved smaa Differencer mellem Totaludgiften. Som det foregaaende vil have vist, finder dette sidste nu virkelig Sted nogenlunde hyppig, saa at man fristes til at henføre afvigende Resultater til for smaa Tal (Tilfældigheder) eller til den Omstændighed, at Materialet har været upaalideligt eller ikke homogent. Lad det imidlertid være nok saa sandsynligt, at der paa dette Omraade gennemgaaende gør sig en vis Regel-

mæssighed gældende. Det bliver dog en anden Sag, om det vil være muligt at finde i Talform et nøjagtigt Udtryk for denne, i Lighed med Engels Tavle.

Hvad dette Spørgsmaal angaar, turde saa meget i alt Fald være sikkert, at et saadant Forsøg for Tiden maa betegnes som haabløst. Dertil egne de foreliggende Undersøgelser sig paa ingen Maade. Det afgørende i saa Henseende er just ikke, at de fra forskellige Sider fremkomne Resultater, selv om de hver for sig bære Præget af Regelmæssigheden, dog umulig lade sig indordne i nogen fælles Række. Dette kunde nemlig være en simpel Følge af, at Materialet ikke er homogent. Som tidligere antydte, maa Prisforholdene, hvorunder de Familier leve, hvis Budgetter sammenstilles, være nogenlunde ens, idet ellers Velstandsskalaen bliver fuldstændig illusorisk*). Danske Købstadarbejdere f. Ex., som formaar at udgive 600 Kr. om Aaret, ere maaske mere vel stillede end engelske Købstadarbejdere, hvis Indtægt tilsteder dem at udgive et Beløb. der er $\frac{1}{2}$ Gang saa stort til. Men sammenstilles Undersøgelser af Budgetter fra de to Lande, komme hine danske Arbejdere alligevel til at staa under de engelske i Velstandsskalaen. Indenfor samme Land kunne vel heller ikke Budgetter fra By og Landdistrikter betegnes som et homogent Materiale. Eller for at tage et andet Exempel: danske Arbejdere. der i Fyrrerne havde en Indtægt af 500 Kr.,

*) Den kommer altid til at hvile paa en noget usikker Grund, eftersom en mindre Indtægt med ordenlig og forstandig Husførelse jo kan involvere ligesaa stor Velstand som en større Indtægt med Uorden i Husførelsen. Men det kan vel betragtes som en af de »Tilfældigheder«, der udslettes, naar man har tilstrækkelig store Tal for sig.

vare langt mere vel stillede end Arbejdere med samme Indtægt i Firserne, hvorfor disse og hine ikke lade sig anbringe paa samme Trin i Velstandsskalaen. Kort sagt, man kan ikke uden videre betragte under et Undersøgelser, der omfatte Budgetter fra forskellige Tidspunkter, ligesaa lidt som Undersøgelser, der omfatte Budgetter fra forskellige Lande — eller fra By og Land-distrikter indenfor samme Land.

Langt snarere kunde man vente sig noget Udbytte i den paagældende Retning ved at holde sig til en enkelt Undersøgelse, hvis Materiale hidrørte fra samme Lokalitet, og var indsamlet uden væsenlige Spring i Tiden. Men Materialet maatte da rigtignok for det første være en hel Del større end det, som de fleste af de foreliggende Undersøgelser kunne byde paa. Et Budgetantal, der maaske viser sig tilstrækkelig stort til at lade faa Øje paa Regelmæssigheden, vil langt fra være stort nok ved Forsøg paa at finde et nøjagtigt Udtryk for denne. Dette behøver næppe nogen nærmere Dokumentation; man tænke sig f. Ex. som Opgave, at angive Kostudgiftens procentvise Stigning for hver 100 Kr.s formindskede Totaludgift. Mindst ligesaa vigtigt er det imidlertid, at ved en saa minutøs Opgave maa Kravet paa Materialets Paalidelighed skærpes i høj Grad. Man kan ikke her lade sig nøje med Budgetter, der tilnærmelsesvis give et Billede af Forholdet mellem Kostudgift og Totaludgift. Men andet formaa dog sjeldent selv de paalideligste af de hidtil foreliggende Samlinger at give, af den gode Grund, at det maaske ikke engang er 1 pCt. af det hele Antal Budgetter, der hvile paa nøjagtig førte Husholdningsbøger. Det tør derfor nok betegnes som en noget dristig Tanke,

naar Engel har troet det mulig at konstruere sin Tavle paa Grundlag af det Materiale, der stod til hans Raadighed.

Af disse forskellige Grunde betragter jeg den tidt nævnte Opgave som uløselig for Tiden, uden dog at ville slutte mig til Hampke i hans Opfattelse af, at dens Umulighed er bevist. Jeg har ikke kunnet se, hvortil Hampke støtter denne sin Opfattelse, med mindre det skulde være til den Omstændighed, at de af forskellige Undersøgere fundne Resultater ikke lade sig indordne i nogen fælles Række. Men paa den anden Side ligger Forklaringen heraf jo, som ovenfor omtalt, lige for Haanden, ligesom ogsaa Hampkes egen Kritik af v. d. Goltz's Resultat gør Forudsætningen mindre sandsynlig. Det forholde sig imidlertid hermed, som det vil! Opgavens Umulighed er ikke bevist, og kan næppe blive det, inden der tilvejebringes et Materiale, som opfylder alle de anførte Krav. Til den Tid faar Sagen vistnok henstaa uafgjort.

Naar jeg nu fremdrager de danske Husholdningsregnskaber, sker det just ikke i den Tanke, at de skulde kunne gøre Fyldest overfor saadanne Krav. Jeg skal være den første til at indrømme, at de ere ligesaa uskikkede hertil som de fra Udlandet refererede. Hensigten dermed er da ogsaa kun at se, om de bekræfte Engels Sætning, at Kostudgiftens relative Størrelse tiltager med den aftagende Velstand. Men der vil da blive benyttet en Fremgangsmaade, som afviger noget fra den hidtil anvendte.

Det er nemlig ikke muligt at se, om der ved de tidligere refererede Undersøgelser altid er draget Omsorg for, at Gennemsnitsantallet af Personer i hver Familie

er lige stort i de Grupper, der skulle repræsentere de forskellige Velstandstrin. Hvor Materialet har været stort, vil der vel næppe kunne befrygtes væsentlige Differencer i saa Henseende. Saadanne kunne derimod let fremkomme, naar hver af Grupperne kun omfatter nogle faa Familier, hvad der ikke kan være uden Betydning for Regelmæssighedens Fremtræden. Jeg har derfor foretrukket, ved mine Budgetter at beregne saavel Kostudgiften som Totaludgiften pr. Individ. Dog er Børns Forbrug ikke sat lig med Voxnes. Et Barn under 10 Aar er regnet for 0,5 Person, og et Barn fra 10—14 Aar for 0,75 Person, hvilket turde være korrektere end den almindelige Forudsætning, at Individet under 14 Aar konsumere halvt saa meget som Voxne. Selvfølgelig opnaas ikke herved noget fuldkommen nøjagtigt Resultat. Men at benytte Engels detaillerede Skema over Maaden, hvorpaa en Families Udgifter skulde være at fordele paa dens Medlemmer efter deres forskellige Alder og Køn, vilde vistnok kun have skaffet et Skin af større Nøjagtighed. Der kan dog foreløbig paa dette Punkt ikke foreligge andet end et Skøn.

Af de til Raadighed staaende 22 Budgetter fra gifte Daglejere og Haandværksvende i en mindre Provinsby er udeladt to, eftersom i disse Tilfælde Manden havde faaet Kosten hos Arbejdsgiveren hele Aaret eller største Delen af det. De resterende 20, hidrørende fra 1880, ere inddelte i tre Grupper efter den forskellige Velstand; af disse omfatter Gruppe I 8 Familier, hvis Totaludgift pr. Individ ligger mellem 101 Kr. og 144 Kr.; Gruppe II 9 Familier, hvis Totaludgift pr. Individ ligger mellem 150 Kr. og 166 Kr.; Gruppe III 3 Familier, hvis Totaludgift pr. Individ ligger mellem 183 Kr. og 254 Kr.

	Totaludgift pr. Individ (Gennemsnit).	Kostudgift pr. Individ i pCt. af Totaludgiften.
Gruppe I. (8 Familier).	124 Kr.	71. ₀ pCt.
— II. (9 do.)	158 -	65. ₈ -
— III. (3 do.)	218 -	62. ₉ -

Resultatet er i Overensstemmelse med Engels Sætning. Det maa bemærkes, at ved disse Budgetter — ligesom ved Markarbejdernes (jfr. senere) — var i Kostudgiften medtaget Udgiften til Belysning og Renlighed. Men da hine to Poster kun have udkrævet smaa Beløb, har jeg anset det for unødvendigt at skille dem ud, selv om sligt overalt havde været muligt. Saa meget mindre følte jeg mig opfordret dertil, som det jo her kun var Hensigten at faa en mulig tilstedeværende Regelmæssighed til at give sig tilkende i Procentrækken, medens der ingen Vægt laa paa, om den enkelte Procent var mere eller mindre nøjagtig.

Af de fra Udlandet refererede Undersøgelser forelaa kun den, der havde sachsiske Haandvævere til Genstand, i en saadan Form, at man for hver Gruppe kunde beregne den gennemsnitlige Udgift pr. Individ. Foretages Beregningen paa samme Maade, som ovenfor er sket, faa vi:

	Totaludgift pr. Individ (Gennemsnit).	Kostudgift pr. Individ i pCt. af Totaludgiften.
Gruppe I. (16 Familier).	114 Kr.	72. ₈ pCt.
— II. (14 do.)	129 -	69. ₀ -
— III. (10 do.)	165 -	63. ₀ -

Desværre er det vanskeligt at danne sig nogen Mening om, hvorvidt de sachsiske Haandvævere i 1885 levede under nogenlunde de samme Prisforhold som Haandværksvende og Daglejere i Hobro (1880), hvad der jo er den nødvendige Betingelse for at kunne betragte dem under et. Det har derfor maaske kun Kuriositetens Interesse, naar jeg gør opmærksom paa, at Tallene, der fremgaa af de to Undersøgelser, passer ret godt ind i hverandre. Sammenstilles nemlig de 6 Grupper efter Storrelsen af den, for hver Gruppe fundne, gennemsnitlige Totaludgift pr. Individ, viser Procenttallenes Bevægelse sig at foregaa med Regelmæssighed:

Totaludgift pr. Individ (Gennemsnit).	Kostudgift pr. Individ i pCt. af Totaludgiften.
Sachsen 114 Kr.	72. ₈ pCt.
Danmark 124 -	71. ₀ -
Sachsen 129 -	69. ₀ -
Danmark 158 -	65. ₈ -
Sachsen 165 -	63. ₀ -
Danmark 218 -	62. ₀ -

Ganske vist er Nedgangen nogle Steder forholdsvis for stor og andre Steder for lille, men det er jo ogsaa tilstrækkelig fremhævet, at Materialet under ingen Omstændighed er skikket til at finde et nøjagtigt Udtryk for Bevægelsen.

Fra gifte Markarbejdere i jyske Hedeamter stod til Raadighed 53 Budgetter, indsamlede i 1881. Deraf var det dog kun tilraadeligt at holde sig til dem, som stamme fra Indsiddere og Husmænd uden Jord, eftersom det hos Husmænd med Jord undertiden var forbundet med Vanskelighed at faa frem, hvor meget af Kreaturernes og Jordens Udbytte der var forbrugt i Hushold-

ningen, samt Værdien deraf. Men selv for de forstnævntes Vedkommende (33 Indsiddere og Husmænd uden Jord) var der den mislige Omstændighed tilstede, at største Delen af Mændene ikke havde arbejdet paa egen Kost. Man kunde nu i dette Tilfælde ved Beregningen af Totaludgiften og Kostudgiften pr. Individ enten se fuldstændig bort fra Mændene, eller ansætte disses Kost hos Arbejdsgiveren til en bestemt Værdi pr. Dag, og lade det samlede Beløb herfor indgaa saavel i Totaludgiften som i Kostudgiften. I mit citerede Skrift var Værdien pr. Dag ansat til 55 Ore, hvortil omtrent beløber sig Forskellen mellem Dagløn paa egen Kost og Dagløn paa Kost hos Arbejdsgiveren. At imidlertid begge Veje let kunde medføre væsentlige Unøjagtigheder i Beregningen, ligger lige for Haanden.

Hertil kom yderligere følgende Betragtning. Hvor de gifte jordløse Markarbejdere ikke arbejde paa egen Kost, bliver Familiens Stilling særlig slet, idet Mandens Naturalforplejning opsluger en uforholdsmæssig stor Del af Lønnen, nemlig mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$, naar vi gaa ud fra Størrelsen af »Løn paa egen Kost«. Det er derfor let forklarligt, naar jeg ligesom andre Undersøgere af Markarbejdernes Vilkaar har fundet, at Kone og Børn, i alt Fald hvor Familien er stor, jævnlig modtage Tilskud til deres Føde i Skikkelse af Mælk, Brød eller andre Fødevarer. Men naar saa er, vil jo den paa Budgetterne opgivne Kostudgift for Kone og Børn mangen Gang være illusorisk.

Jeg har derfor foretrukket at indskrænke mig til en Betragtning af de faa jordløse Markarbejdere (8), som have arbejdet paa egen Kost. Disse Familier ere nemlig sjældnere saaledes stillede, at Tilskud af Føde-

midler udenfra bliver nødvendig, blandt andet ogsaa af den Grund, at vi her navnlig synes at staa overfor Akkordarbejdere, der vel tør forudsættes at høre blandt de flittige og dygtige Arbejdere. De falde naturlig i to Grupper efter den forskellige Velstand, hver omfattende 4 Familier. For Familierne i Gruppe I. laa Totaludgiften pr. Individ mellem 103 Kr. og 127 Kr., for dem i Gruppe II. laa den mellem 147 Kr. og 224 Kr.

	Totaludgift pr. Individ (Gennemsnit).	Kostudgift pr. Individ i pCt. af Totaludgiften.
Gruppe I. (4 Familier).	118 Kr.	74. ₆ pCt.
-- II. (4 do.)	173 -	67. ₁ -

Ogsaa dette Resultat er i Overensstemmelse med Engels Sætning, men Procenterne ere mærkelig høje.

Lad mig til Slutning gentagende fremhæve, at man ved fremtidige Undersøgelser, vedrørende den »Engelske Næringslov«, gør rettest i at være opmærksom paa, om det er Skik og Brug paa vedkommende Egn, at de daarligst stillede Arbejderfamilier faa Fødemidler som Gaver. Hvor dette finder Sted, bliver jo nemlig i den (eller de) Gruppe, som repræsenterer laveste Velstandstrin, den for Kostudgiften fundne Procent faktisk for lille, og Regelmæssigheden kan da maskeres. Er det muligt at udfinde Pengeværdien af Gaverne, maa selvfølgelig det paagældende Beløb lægges saavel til Totaludgiften som til Kostudgiften. Hvor Værdien ikke lader sig udfinde, maa vedkommende Gruppe helt skydes ud. Det kan tilføjes, at jeg for Købstadarbejdernes Vedkommende intet Hensyn behøvede at tage til det nævnte Forhold, eftersom dette af forskellige Grunde her er en Sjældenhed.

Endvidere henstiller jeg, om man ikke fremtidig, navnlig naar hver enkelt Gruppe kun omfatter nogle faa Familier, burde beregne Udgiften pr. Individ, og da maaske paa en lignende Maade, som det ved denne Lejlighed er sket.